

ДОСЛІДНИЦЬКІ УМІННЯ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ

В статтє раскрывається специфика исследовательских умений как показателя готовности будущих педагогов к творческой, профессиональной деятельности, дается их классификация.

The article deals with the specificity of investigating skills as an exponent of future teachers' readiness to the creative professional activities, their classification is given.

У багатьох фундаментальних дослідженнях (Т.Д.Андропова, В.І.Андрєєв, С.І.Архангельський, В.І.Загвязинський, Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін та ін.) розглянуто ці питання. У низці робіт (О.А.Абдулліна, Л.Ф.Авдєєва, Л.В.Кондрашова, П.І.Підкасистий, О.Я.Савченко, Т.І.Торгашина, Н.М.Яковлева) розкрито шляхи навчання, організації і проведення дослідження, як одного зі складових професійної підготовки вчителя, формування навичок передбачати, організовувати й перетворювати свою діяльність.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що поняття “уміння” має велику палітру визначень. За К.К.Платоновим уміння – це здібність людини продуктивно, якісно за чітко визначений час виконувати роботу у нових умовах [4].

Н.В.Кузьміна під умінням розуміє набуті людиною здібності на основі знань і навичок виконувати відповідні види діяльності в умовах, що змінюються [2,49].

На думку Ю. К. Бабанського, уміння – це усвідомлене оволодіння якимись прийомами діяльності [1]. У дослідженнях А. І. Данілова, М.М.Скаткіна мова йдеться про уміння, як засвоєний досвід різних засобів діяльності. Ці та інші визначення свідчать про відсутність єдиного підходу до даної проблеми у психолого-педагогічній теорії. Причиною, як відомо, складність поняття, багатогранність його якостей, а також те, що його визначення фактично запозичено із психологічних досліджень.

Слово “уміння” широко використовується у повсякденному житті. Умінням називають реальну змoгу діяльності, високу професійну майстерність, професійну компетентність. Якщо мова йде про вміння спеціаліста, то перш за все мається на увазі, що він знає, тобто має необхідні знання про предмет або явище. Тому до поняття “уміння” слід включити знання про той чи інший предмет, галузь, дію тощо. З іншого боку, вміння завжди має відношення до використання знань. Недостатньо знати про предмет, слід оволодіти цілим рядом дій і операцій для використання цих знань. Таким чином, уміння – це цілеспрямоване перетворення предмету або явища на основі знань. Звідси можна сказати, що уміння – це використання інформації з метою успішного вирішення теоретичних й практичних завдань. Для цілеспрямованого перетворення об’єкту треба, щоб знання правильно відображали його сутність. Крім цього, необхідно, щоб знання стали адекватними вибору дії, тобто умінням. При цьому підкреслимо, що вміння містять більш глибоку пізнавальну основу і значно ширший діапазон моторних дій і операцій. Вони більш універсальні і поширюються на коло різних педагогічних ситуацій.

Особливістю дослідницьких умінь є те, що вони визначають особистісну значущість реалізованих у них знань. Іншими словами – це практична реалізація особистісно-значущого досвіду. Дослідницькі вміння у психолого-педагогічній літературі не виділяються як клас чи група, тому що вони самі є сукупністю умінь (це показано у нашій моделі). Аналізуючи матеріали дисертаційних робіт, монографій про сформованість дослідницьких умінь у випускників вузів, ми прийшли до висновку, що рівень їх сформованості дуже незначний. Це, безумовно, стримує адаптацію спеціаліста та розкриття його фахового потенціалу.

Сучасне суспільство стрімко розвивається і змінюється, з кожним роком відбуваються значні відчутні зміни. Потік нових фактів, відкриттів і концепцій зростає, збільшується питома вага знань в усіх галузях, і в педагогіці в тому числі. Виникає необхідність виконання професійних функцій на

такому високому рівні, щоб сучасного вчителя можна було назвати творцем-винахідником.

Науковий потенціал молодих спеціалістів повинен бути настільки високим, щоб випускники вузів не тільки були знайомі із сучасною наукою і розбиралися в ній, але й щоб отримали початковий досвід пошукової роботи, вміння застосувати методи вирішення практичних завдань, були готові до створення нових наукових цінностей [5,67]. Зокрема, І.Я.Лернером виділяються у творчості вчителя три глобальні сфери: дослідницька робота в області педагогіки чи викладацької дисципліни; конструкторська діяльність у сфері прийомів, методів і засобів навчання; творчість під час організації і здійснення процесу навчання і виховання дітей [3,48]. Особливу увагу автор загострює на необхідності “установки вчителя на постійне ведення дослідницької роботи”, вказуючи, що дослідження навіть вузьких тем плідно відбивається на загальному рівні його підготовки, його педагогічної майстерності.

Переважна більшість вчених-педагогів вважають, що вчитель повинен бути готовим до прийняття, засвоєння і розробки нового, до змін і вдосконалення процесу навчання. Тому формування у студентів вміння проводити педагогічне дослідження, що змінює і перетворює педагогічну дійсність, повинна займати важливе місце в загальноосвітній підготовці.

Завдання вчителя пов'язані з формуванням всебічно розвиненої людини, з вихованням творчої особистості. Педагогічна діяльність, за самою своєю природою, носить творчий характер, а це вимагає від учителя приділяти особливу увагу дослідницькій функції. Вона, проявляється при вивченні учнів, класу, групи, при спостереженні і аналізі уроку, при внесенні нового в зміст навчання, апробації методів викладання, при аналізі особистого досвіду, критичній оцінці методичних вказівок, при творчому розв'язанні педагогічних завдань.

Підготовка студентів до проведення педагогічного дослідження, на нашу думку, полягає в навчанні їх творчому мисленню, методології, методиці і техніці дослідження шляхом використання як традиційних, так і розвиваючо-проблемних технологій. Будь-яка педагогічна ситуація по суті своїй –

проблемна. Проблемність ця ґрунтується на тому, що вона ставить перед педагогом теоретичні і практичні питання різної складності у зв'язку з пошуком інформації для прийняття педагогічних рішень і планування дій. У той же час педагогічна діяльність вважається творчою, що вимагає вольових зусиль педагога навіть на самому першому етапі – прийнятті рішення.

Підготовка студентів педагогічного вузу до оволодіння дослідницькими вміннями – складне питання, яке вимагає системного підходу. Сутність його, у нашому випадку, заключається в тому, що наукова діяльність майбутніх учителів розглядається як цілісний процес у системі професійного становлення.

Як підкреслює В.О.Сластьонін, “студент повинен бути навчений умінню аналізувати і оцінювати педагогічну обстановку, стан реально існуючих соціально-педагогічних змін, причини, умови і характер їх виникнення і розвитку, виявляти рівень навчання і виховання учнів. Тільки при цій умові вчитель буде спроможний проектувати розвиток особистості і колективу, прогнозувати результати навчання і виховання, можливі труднощі і помилки учнів, виділяти і точно формулювати конкретну педагогічну задачу, визначати умови її вирішення, планувати свою роботу” [6,3]. Педагогічна задача виникає тоді, коли можливе не одне рішення, і вимагається знаходження більш вдалого способу досягнення бажаного результату.

Формування у студентів педагогічно-дослідницьких умінь потребує виявлення як їхньої загальної структури, так і структури кожного з них зокрема.

Результати нашого дослідження показують, що рішення цієї проблеми починається з двох аспектів: психологічного, вищідним якого є створення професіограми педагога-дослідника, тобто своєрідної психологічної моделі особистості вчителя-творця, та дидактичного, що передбачає реалізацію механізму підготовки студентів до наукової та педагогічної діяльності, її змісту, принципів та форм організації. Метою такого навчання є поширення, поглиблення науково-педагогічних знань, засвоєння методології та методів педагогічного дослідження, застосування

їх на практиці, у кінцевому результаті, формування творчої особистості вчителя.

Оскільки сутність навчання студентів дослідницьким умінням полягає у навчанні їх творчому мисленню, методології, методиці і техніці дослідження, сама наукова праця студентів – це процес оволодіння ними творчою діяльністю.

Проблема “вміння та формування вмінь” широко обговорюється у психолого-педагогічній літературі. Як відомо, педагогічні дослідницькі вміння є невід’ємною частиною дослідницької культури вчителя. Оволодівши цією культурою, учитель використовує при аналізі педагогічних явищ дослідницький підхід. Він вивчає, систематизує, узагальнює всі явища, з якими зустрічається у своїй педагогічній діяльності.

Формуються вони у процесі розв’язання педагогічних завдань і необхідні студенту і вчителю при проведенні наукового пошуку. Для їх використання дослідник будує свою діяльність у відповідності з загальними правилами евристичного пошуку:

- а) аналіз педагогічної ситуації (діагноз);
- б) проектування результату у відповідності з вихідними даними (прогноз);
- в) забезпечення сукупності засобів, потрібних для експериментальної перевірки теоретичного результату;
- г) конструювання та реалізація навчально-виховного процесу;
- д) критична оцінка отриманих результатів;
- г) формування нових задач [7,71].

У відповідності з усталеною точкою зору на процес наукового пізнання, дослідницькі педагогічні вміння умовно поділяють на три групи:

I група – методологічні (загальнотеоретичні) вміння:

- аналізувати теоретичні явища;
- обґрунтовувати проблему дослідження;
- застосовувати теоретичні знання на практиці;
- знаходити вихід і приймати науково-обґрунтоване рішення;

II група – методичні вміння:

- проводити педагогічні дослідження;
- використовувати методи наукового дослідження;

- будувати систему операцій дослідження;

III група – технічні вміння:

- користуватися бібліографічним, довідковим, вказівним каталогами;

- працювати з обладнанням при дослідженні;

- ілюструвати таблиці, схеми, креслення, малюнки та ін.;

- цитувати літературу;

- оформлювати роботу.

Виходячи з аналізу структури дослідницьких умінь, можна зробити висновок, що під педагогічними дослідницькими вміннями треба розуміти отримані людиною здібності на основі методології, методики і техніки дослідження виконувати усі види науково-педагогічних завдань, проводити педагогічний експеримент.

Підготовка студентів до оволодіння дослідницькими вміннями і є ефективним інструментом навчання їх творчому мисленню, методології й методиці дослідження. Даний процес можливий лише за умови здійснення комплексного підходу шляхом поєднання навчальної роботи з науково-дослідницькою, забезпечення єдності теоретичної, методичної та практичної підготовки; об'єднання всіх форм навчання.

Навчання починається з моменту вступу студентів до інституту, а потім ускладнюється по мірі їх теоретичної і методичної підготовки. Формування вмінь відбувається разом з процесом озброєння студентів теоретичними знаннями. Тому роль і значення теоретичних узагальнень, що дозволяють здійснювати принципові рішення практичних педагогічних завдань зростає.

Формування та розвиток педагогічних дослідницьких умінь студентів вимагає наявності відповідної системи заходів послідовного підвищення якості підготовки майбутніх учителів до самостійного пошуку і прийняття оптимальних педагогічно доцільних рішень.

Таким чином, важливе місце у формуванні майбутнього вчителя відводиться теоретичному аспекту, який включає професійну та спеціальну підготовку. Професійна підготовка має за мету оволодіння студентами знаннями, вміннями, навичками вчительської діяльності, розвиток інтересів та

нахилів до професійної, наукової, пізнавальної та дослідницької роботи. При цьому домінуюча на сучасному етапі ідея творчого розвитку особистості у процесі навчання, що знайшла впровадження у діяльній теорії, спрямована на формування перетворюючих можливостей людини. Саме навчання розглядається як складний, багатогранний процес розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя, важливим компонентом якого є оволодіння студентами системою теоретичної інформації, практичними знаннями, уміннями та здатністю до наукової, пізнавальної та дослідницької діяльності. Сформованість готовності до проведення педагогічних досліджень є однією з важливих передумов, запорукою професійного зростання вчителя, пошуку нестандартних рішень, застосування всього нового й прогресивного у своїй педагогічній діяльності.

Література

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. - М.: Педагогика, 1982
2. Кузьмина Н.В. Проблемы профессиональной подготовки специалистов в вузах// Проблемы отбора и профессиональной подготовки специалистов в вузах. - Л.: Знание, 1970
3. Лернер И.Я. Поисковые задачи в обучении как средство развития творческих способностей// научное творчество. - М.: Наука, 1969
4. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1886
5. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід?/ За ред. А.І. Зязюна. – К.: Випол, 2000
6. Слостенин В.А., Мищенко А.И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя//Советская педагогика. - № 10
7. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997